

Серед різних проблем виховання – одна з основних – це проблема **спілкування**. Взаємні стосунки – найперший предмет для дітей цього віку.

Характерна риса американської дошкільної педагогіки – це інтерес до формування **творчої особистості** дитини, до **проблем дитячої обдарованості** у дошкільні роки. Американські педагоги вважають, що самовиявлення через мистецтво – найсуттєвіший компонент творчості. Підтримуючи інтерес до мистецтва, можна заохочувати дитину до встановлення контакту з іншими дітьми чи дорослими. Спільне обговорення різних історій, пов'язаних зі створенням музичних чи літературних творів, придумування казок, підбір музичного супроводу до них, робота над декораціями чи костюмами до спектаклю – все це обов'язково сприятиме накопиченню відповідного досвіду спілкування на різних рівнях розвитку творчих можливостей сприятиме такий вид діяльності, як співставлення символічного зображення предмета і його реального зображення чи звучання (музика, зображувальне мистецтво). Рекомендується в першу чергу, вчити дітей спостерігати, досліджувати, розмірковувати та маніпулювати ідеями та предметами. Така вільна гра, за думкою вчених, готує підґрунття для творчості, а мистецтво безпосередньо стимулює творче мислення, уміння збирати інформацію, аналізувати ситуацію, перетворювати її.

Американська дошкільна педагогіка на сучасному етапі висуває проблему взаємодії дитини і дорослого в розвитку дитячої творчості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розбудова системи освіти в Україні передбачає оновлення її змісту, зміну форм організації художньої діяльності дітей. Яскравою тенденцією цього процесу є зростання питомої ваги мистецтва у розвитку творчих здібностей і естетичного виховання дітей.

Переорієнтація виховного процесу на особистість дитини зумовлює необхідність дотримання певних принципів в організації естетичного виховання. Серед інших особливої уваги заслуговують такі, як **принцип гуманізації** системи естетичного виховання, **національної спрямованості** виховання, **наочності і доступності творів мистецтва, співробітництва і співтворчості** вихователя і дитини, **диференціації** навчання, **поєднання різних форм** організації навчання, **методів та засобів** відповідно до завдань і змісту, **єдності навчання і формування самостійної** художньо-творчої діяльності дітей. В аналізі експериментальної перевірки ефективності впровадження цих принципів у навчально-виховний процес ми і вбачаємо перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Болонський процес у фактах і документах / Упорядники Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я. та ін. – Київ – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003.
2. Борисова О.О. Сучасні системи музично-естетичного виховання й навчання дітей: Навч.-метод. посібник. – Переяслав-Хм., 2005.

УДК 371.321: 81'233

І.В. Варнавська

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ВИРАЗНОСТІ МОВИ

У статті розглянуто особливості розвитку мовлення дітей дошкільного віку в процесі засвоєння засобів виразності. Проаналізовано психологічні процеси розвитку дітей дошкільного віку, з'ясовано зв'язок цих процесів із розвитком образного мовлення. Подано приклади найбільш ефективних завдань під час роботи над збагаченням мовлення дошкільнят.

The specific features of speech development of the preschool aged children in the process of mastering expressive means are studied in the article. The author analyzes psychological processes

of the preschool age children's development, and reveals the interconnection of these processes with the development of figurative speech. The examples of the most effective tasks for enriching the speech of children are provided.

Постановка проблеми. У дошкільному віці починає формуватися особистість дитини, причому цей процес тісно пов'язаний з розвитком емоційно-вольової сфери, із формуванням інтересів та мотивів поведінки, що, відповідно, детерміновано соціальним оточенням, передусім типовими для даного етапу розвитку взаєминами з дорослими.

Джерелом емоційних переживань дитини є її діяльність, спілкування з оточуючим світом. Освоєння в дошкільному дитинстві нових, змістовніших видів діяльності сприяє розвитку глибших та стійкіших емоцій, пов'язаних не лише з близькими, а й з віддаленими цілями, не тільки з тими об'єктами, що дитина сприймає, а й тими, які уявляє. Діяльність породжує передусім позитивні емоції, причому своєю метою, сенсом, якого вона набуває для дитини, та самим процесом її виконання.

У тісному зв'язку з удосконаленням сприймання розвивається мислення дитини. Наприкінці раннього дитинства на основі наочно-дійової форми мислення починає складатися наочно-образна форма. У дошкільному віці має місце її подальший розвиток. Мислення стає образно-мовним, тобто таким, що спирається на образи уяви і здійснюється за допомогою слів. Усе це є свідченням того, що мислення набуває певної самостійності, поступово відокремлюється від практичних дій, у які було вплетене раніше, стає розумовою дією, спрямованою на розв'язання пізнавального мислительного завдання. Розвиток мислення тісно пов'язаний із суттєвими позитивними зрушеннями у мовленні дошкільнят. Швидко зростає словниковий запас, досягаючи до семи років 3500-4000 слів. У словнику, окрім іменників та дієслів, значне місце посідають прикметники, займенники, числівники та службові слова, згідно з їх співвідношенням у мові, якою дитина оволодіває.

Дошкільнята загалом опановують фонетичну будову рідної мови, навчаються вільно артикулювати окремі звуки та поєднувати їх у звукосполучення. Протягом дошкільного віку діти досягають значних успіхів в оволодінні граматику мови, структурою простих та складних речень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Психологи та психолінгвісти (П.Гальперін, Л.Григоровська, О.Леонт'єв, О.Лурія, В.Москалець, А.Петровський, С.Рубінштейн та ін.) розглядають розвиток мовлення саме через процеси психічного відображення дійсності, звідси й впливає необхідність з'ясування психологічної сутності цих процесів.

С.Сеченов, Б.Анан'єв і Б.Ломов визначають три основні рівні такого відображення: сенсорно-перцептивний, рівень уявлень і мовленнєво-мисленнєвий. Ці ж рівні вважаємо за доцільне використовувати у формуванні мовленнєвої компетентності дітей за допомогою засобів художньої виразності, основним компонентом якого є розвиток образного й виразного мовлення.

Мета статті: дослідити особливості розвитку мовлення в процесі засвоєння засобів виразності. **Основні завдання:** проаналізувати психологічні процеси розвитку дітей дошкільного віку, їх зв'язок із розвитком образного мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологи зазначають, що сприймання дітей дошкільного віку є достатньо розвиненим (притаманна висока гострота зору та слуху, легка орієнтація у різноманітних формах та кольорах), проте ще слабо диференційоване. Діти цього віку ще не вміють робити цілеспрямованого аналізу результатів сприймання, вирізняти серед них головне, істотне, їх сприйманню властива виражена емоційність. У процесі навчання забезпечується зростання швидкості перебігу процесів сприймання, збільшення числа сприйнятих об'єктів, розширення обсягу їх запам'ятовування.

Якісні зміни у розвитку сприймань являють собою певні перетворення структури сприймання, як результат – зростання його пізнавальної ефективності. Поступово

сприймання у дітей стає більш довільним, цілеспрямованим, категорійним процесом. Воно характеризується цілісністю, емоційністю, яскравістю, вибірковістю.

У дошкочат є нерозвиненою довільна увага. У них домінує увага мимовільна, спрямована на нові, яскраві об'єкти. Через слабкість гальмівних процесів увага характеризується нестійкістю. Поступово увага стає довільною: спочатку при виконанні завдань, поставлених дорослими, далі при реалізації самостійно поставлених перед собою цілей; спочатку при контролі вихователя за діяльністю, далі при контролі з боку однолітків та самоконтролі.

У дітей багата, яскрава, бурхлива відтворююча уява. Діти легко уявляють казкові країни, казкових героїв. Особлива увага приділяється формуванню та розвитку творчої уяви. На основі власного життєвого досвіду у дітей з'являються нові образи і діти переходять на вищий щабель – від простого довільного комбінування переходять до логічно обґрунтованої побудови нових образів. Вихователь для цього використовує творчі завдання: придумати кінець казки чи оповідання, описати життя на іншій планеті, описати картину чи героя тощо.

Під впливом навчання відбувається перехід від пізнання зовнішньої сторони подій до пізнання їх сутності. Мислення дошкочат починає відображати істотні властивості та ознаки предметів та подій, що дає можливість робити перші узагальнення, висновки, проводити перші аналогії, будувати елементи умовисновків. На цій основі починають формуватися перші наукові поняття. В цей період здійснюється перехід від наочно-образного, конкретного мислення, притаманного дошкільнятам, до понятійного, науково-теоретичного мислення. Діти вчаться визначати відомі їм поняття, виділяючи загальні та істотні ознаки об'єктів, розв'язувати дедалі складніші пізнавальні та практичні задачі, виражаючи результати в судженнях, поняттях, міркуваннях, умовисновках.

Щодо особливостей аналізу (виділення елементів в цілому) та синтезу (об'єднання елементів в одне ціле). Аналіз спочатку має переважно практичний дієвий і образно-мовний характер. Діти поступово переходять від елементарного аналізу, коли до уваги береться лише якась частина предмета, до комплексного, прагнучи при цьому розглянути всі частини та властивості пізнаваного предмета. Проте на цей час вони ще не вміють встановлювати взаємозв'язків між ними.

Об'єктом аналізу виступають предмети, явища, процеси, вчинки людей, мовні явища. У дітей дошкільного віку поступово аналіз пов'язується із синтезом, хоча останній ще довго залишатиметься важкодоступним мислительним процесом. Операції аналізу та синтезу поєднуються у порівнянні об'єктів, розвиток якого значною мірою залежить від того, як часто вчитель дає завдання учням на порівняння різних об'єктів, зіставлення, виокремлення подібних і відмінних ознак. Під впливом вимог навчальної діяльності поступово вдосконалюються і способи узагальнення.

Велику роль у психічному розвитку дітей відіграє мовлення. На початок шкільного періоду розвитку дитина вже володіє певним словниковим запасом і мовною граматикою. Новим у формуванні мовлення є свідоме вживання різних форм слова, оволодіння письмовим мовленням, збагачення внутрішнього мовлення. Великий вплив на розвиток мовлення загалом справляє оволодіння письмовим мовленням. Оскільки письмове мовлення позбавлене жестів, інтонації, то вона має бути більш розгорнутою.

Так, наприклад, матеріал із розділу “Усна народна творчість” має велике значення у роботі над збагаченням мовлення дітей. Вихователь повільно читає скоромовку, а потім запитує: “Про що вона? Поясніть значення слів “дати лад”.

У сороки-білобоки

П'ять малят сороченят.

Усі чисто хочуть їсти,

Треба всім їм дати лад...

Яка за настроєм ця скоромовка? Як би ви її назвали?

Босий хлопець сіно косить.

Роса росить ноги босі.

Загадка – це досить поширений жанр дитячого фольклору, метод народної педагогіки. Загадка розвиває мислення і мову дитини, її спостережливість. Кожна загадка містить нестандартне завдання, яке викликає жвавий інтерес. Діти із задоволенням виконують завдання із елементами гри, так розглядаючи загадки, можемо запропонувати такі завдання. За допомогою загадок можна проводити нестандартні заняття, для дітей старшого дошкільного віку у формі КВК, заочних мандрівок у світ цікавого. Гра будується таким чином, щоб у ній брали участь усі, вона надає кожній дитині можливість випробувати свої сили в змаганні на кмітливість, пережити ситуацію поразки або успіху. Група поділяється на команди, які, наприклад, “мандрують” до “країни чудес”. Вони потрапляють в гості до Весни, Літа, Осені, Зими, розгадують загадки, а також відповідають на запитання, пов’язані з сезонними змінами в природі. Причому, треба не тільки відгадати, а й пояснити, чому так чи інакше думає дитина, її іноді правильна відповідь може бути випадкова. На заняття кмітливості робота над текстом загадок поєднується з певною інформацією про природні явища, життя рослинного чи тваринного світу, що взагалі дуже цікавить дітей. Діти одержують завдання: виготовити відгадки в малюнках, аплікації або вироби з пластиліну.

Ефективними для вироблення вмінь і навичок користуватися виражальними засобами мови були творчі завдання, що вимагали добору слів у певних формах відповідно до змісту. І ще одною, з можливих цікавих пізнавальних ігор, являється казка. Казки використовують з метою розвитку уяви. Гра називається “Продовж казку”. Дітям пропонується нібито незавершена казка, до якої треба придумати закінчення. Кожна дитина має можливість закінчити казку по-своєму, тобто має ситуацію вибору. Це зацікавлює та розвиває творче мислення і уяву.

Розглядаючи “Вірші про світ природи і дитинство”, передбачаємо засвоєння понять про лексичне значення слова, однозначні та багатозначні слова, ознайомлення з групами слів за значенням (синоніми, антоніми, омоніми).

Для успішного розвитку образного мовлення та вироблення вмінь і навичок користуватися виражальними засобами мови діти виконували цілеспрямовані завдання.

Так, увага акцентувалася на тому, що кожне слово в мові щось означає, і вироблялись уміння добирати слова за поданим лексичним значенням, пояснювати лексичне значення вжитих у реченнях слів. Дітям старшого дошкільного віку пропонувалося пояснити значення багатозначного слова в кожному реченні (наприклад, *земля – планета, суша, країна, ґрунт, земляна поверхня, речовина*), визначити, чи однакове значення мають виділені слова в словосполученнях, наведених парами (*лящить у вухах – вуха шапки; добре серце – залізне серце дзвона; човгання підшош – біля підшоши гори*). Потім засвоювали, що слова можуть уживатися в прямому й переносному значеннях (слова в прямому значенні – це звичайна, повсякденна назва предмета, дії чи ознаки, слово в переносному значенні – це образна назва, перенесена з одних предметів і явищ на інші), тренувалися визначати, в якому – прямому чи переносному – значенні вжито слова в реченнях (*крила птаха – на крилах думки; світло сонця – світло науки*), пояснювали, на що вказують слова, вжиті в переносному значенні тощо. Так поступово вихователь підводив дітей до усвідомлення, що вживання слів у переносному значенні робить мову виразнішою, яскравішою, поетичнішою.

Особливої уваги заслуговували вправи на усвідомлення того, яких значень можуть надавати словам суфікси з відтінками пестливо-зменшувальності та згрублості. Із цією метою для виконання добиралися відповідні завдання, серед яких основну роль у розвитку образного мовлення за допомогою засобів художньої виразності відігравали інтерактивні методи – розігрування ролей. Дітей було розподілено на три підгрупи: перша підгрупа – “актори”, друга – “знавці”, третя – “арбітри”. Ведучим у грі був вихователь. Перед початком гри він роздав “акторам”, котрі розбилися на пари, картки з написами: першій парі – “*лисичка – звір*”, “*лисичка – гриб*”; другій парі – “*коник – тварина, коник – комаха*”; третій – “*ніжка – дитини, ніжка стола*”; четвертій – “*півники – птиця, півники – квіти*”; п’ятій – “*вушко дитини, вушко голки*”; шостій – “*спинка хлопчика, спинка стільця*” тощо. Ведучий називає слово, діти першої пари “акторів” за допомогою рухів тіла, міміки та жестів

зображують “лисичку-звіра” й “лисичку-гриб”. “Знавці” відгадують закодоване слово. Арбітри оцінюють не тільки правильність (чи неправильність) відповіді, а й вимагають пояснень: *які слова мають значення зменшувальності та пестливості, а які – тільки зменшувальності? У кінці гри підводяться підсумки, визначаються переможці, “титул” кращих знавців одержують ті діти, котрі не тільки відгадали слова, пояснили значення, що надають цим словам суфікси, а й з’ясували за яких обставин спілкування ці слова можна використовувати.*

Ефективність подібних методів навчання під час засвоєння виражальних засобів мови підтверджується ще й тим, що, крім лексико-семантичних, словотвірних виражальних засобів мови, діти засвоюють і позамовні – образну міміку, жести, позу тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Описані види завдань є лише окремими прикладами різних видів роботи з засобами художньої виразності. Як уже зазначалося, обов’язковим елементом розвитку образного мовлення є завдання творчого характеру, як-от: складання вірша, утворення нових слів за допомогою префіксів, зміна лексичного значення слова при цьому тощо. Віддавалася перевага інтонуванию мовних одиниць, завданням-перебудовам, аналізу текстів-взірців різних стилів, виконання яких забезпечило підготовку дітей до аналізу засобів виразності в текстах. Діти старшого дошкільного віку привчалися творчо підходити до створення висловлювань (текстів), учились орієнтуватися в ситуації спілкування.

Спілкування молодших школярів характеризується великою кількістю рухів та жестів. Діти ще не можуть лаконічно, точно побудувати свою розповідь. Часто переходять з однієї теми на іншу. Емоційність у їхньому спілкуванні не відіграє важливої ролі. Діти ще не мають навичок самоконтролю. Часто у їх голосі відчувається впевненість у собі, але вона одразу зникає, коли у розмову вступає доросла людина. Аспекти висвітлення цієї проблеми і є **перспективою нашої подальшої роботи.**

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ананьев Б.Г. Людина як предмет пізнання й спілкування. – Л.: Наука, 1968.– 315 с.
2. Бахмутова Е.А. Выразительные средства русского языка. – Казань: Из-во Казанск. ун-та, 1967. – 158с.
3. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации. – М.: Наука, 1982. – 159с.
4. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М.: Смысл, 1999. – 287с.
5. Приходьмо Ю.О. Формування позитивних відносин у дитячому колективі. – К.: Рад. школа, 1987. – 328с.

УДК 378.144.31

Л.В. Ізотова

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ВЕЛИЧИН ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ МОЖЛИВОСТЕЙ УЧНІВ

Стаття присвячена проблемі вивчення стану підготовки вчителя початкових класів до розвитку творчих можливостей молодших школярів та визначенню ефективної методичної системи, яка забезпечує формування і розвиток творчих умінь учнів початкових класів у процесі вивчення величин.

The article is devoted to the problem of studying the of the primary school teachers' level for the development of the creative possibilities of guniour schoolchildren and definition of effectsve methods and ways that provide the forting and the developing of creative abilities of the primary schoolchildren.